

Witold Więstaw

Mickiewiczowskie archiwalia w Wilnie

W czasie kolejnych podróży do Wilna w ostatnim pięcioleciu, przy okazji moich poszukiwań związanych z matematyką, próbowałem dotrzeć do dokumentów związanych z Adamem Mickiewiczem. Poszukiwania zakończyły się tylko połowicznym sukcesem. Do niektórych dokumentów nie zdołałem dotrzeć; na inne natrafiłem przypadkowo – znajdowały się wśród tekstów matematycznych. Część dokumentów zaginęła w niewyjaśnionych okolicznościach.

Absolwenci Seminarium Nauczycielskiego (do nich należał Adam Mickiewicz), którzy musieli podejmować pracę w szkolnictwie (*uczniowie na koscie skarbowym*) lub też ci, którzy decydowali się na pracę w szkolnictwie, wpisywani byli na specjalne listy nauczycieli Wileńskiego Okręgu Szkolnego. Listy te zachowały się do połowy XX wieku. W roku 2003 natrafiłem na ich ślad w Archiwum Historycznym¹ w Wilnie. Jednak, gdy je zamówiłem, okazało się, że nie ma ich w Archiwum. W księdze inwentarzowej, sporządzonej w języku rosyjskim, zapewne w latach sześćdziesiątych dwudziestego wieku, jest tylko adnotacja: *wybyło* (выбыло). Nikt nie potrafił wyjaśnić, gdzie obecnie znajdują się te dokumenty.

Podobna adnotacja znajduje się w inwentarzu przy wpisie dokumentów dotyczących Filomatów i Filaretów².

W przytoczonych dokumentach została zachowana oryginalna ortografia i interpunkcja. W miejscach, w których mogłyby być trudności ze zrozumieniem tekstu, załączam krótkie wyjaśnienia.

¹ *Spisy dyrektorów [tzn. wychowawców] i nauczycieli*, Arch. Hist. Wilna, sygn. F 567.1665.

² Дело об обществах филломатов и филаретов, раскрытых в виленском Университете (1824), Arch. Hist. Wilna, sygn. F 567.1536.

Cesarski Uniwersytet Wileński

Po trzecim rozbiornie Wilno podupadało. Jedynie uniwersytet nieco ożywiał atmosferę społeczną miasta³. Wykłady w roku akademickim 1794–1795 i w pierwszym semestrze roku 1795–1796 nie odbyły się. Wznowiono je dopiero na początku roku 1796. Wkrótce nowe ustawodawstwo rosyjskie⁴ zmieniło status nie tylko dawnej Szkoły Głównej Litewskiej na Cesarski Uniwersytet Wileński, ale także pozostałych pięciu uniwersytetów rosyjskich: w Moskwie, Petersburgu, Kazaniu, Charkowie i Dorpacie. Ogólne przepisy dotyczące tych uniwersytetów były podobne. Jednakże na Uniwersytecie Wileńskim językiem wykładowym pozostał, z mocy prawa, język polski, a na Uniwersytecie w Dorpacie język niemiecki. W pozostałych uniwersytetach językiem wykładowym był rosyjski. Na Litwie nadal były realizowane projekty Komisji Edukacji Narodowej, choć już w nowej sytuacji politycznej i w nowej strukturze organizacyjnej. Rosja postanowiła na początku XIX wieku, na wzór polskich, przeprowadzić podobne reformy u siebie. Utworzony w XVIII wieku w Rosji Główny Zarząd Szkół na wzór KEN, został zastąpiony w 1802 roku przez Ministerstwo Oświecenia Publicznego, w skład którego wchodził m.in. książę Adam Jerzy Czartoryski, od lat przyjaciel rodziny cara Aleksandra I. W roku 1803 Czartoryski był nawet ministrem spraw zagranicznych Rosji. Ministrem edukacji został Piotr hr. Zawadowski. Adam Czartoryski, z pomocą Hieronima Stroynowskiego, rektora Uniwersytetu Wileńskiego, przygotował projekt reformy szkolnictwa w Rosji, pt. *O zasadach publicznego oświecenia w imperium Rosyjskim*. Projekt przewidywał cztery stopnie szkół: parafialne, powiatowe, guberniane i uniwersytety, z zależnością administracyjną szkół niższego od szkół wyższego szczebla. Projekt ten, wprowadzony dość szybko w życie, bardzo przypomina polską Ustawę Edukacyjną z 1783 roku. Niektóre jego fragmenty są wręcz identyczne z fragmentami tej ustawy. Wprowadzone stopnie naukowe zostały prawnie usankcjonowane dopiero w roku 1819⁵, ale były w użyciu już znacznie wcześniej. W ustawie (*loc. cit.*) czytamy:

§ 9. Stopnie uczone są: I. Studenta. II. Kandydata. III. Magistra. IV. Doktora.

§ 10. Pod nazwiskiem aktualnego Studenta rozumie się ten, kto ukończył cały kurs nauk w fakultecie iakiego Uniwersytetu Rosyjskiego i otrzymał na to stosowny Attestat.

Uwaga. Lubo uczący się w Uniwersytetach nazywają się bez różnicy Studentami, nim jednak ukończą kurs nauk i otrzymają wszystko co się podług tych prawideł wymaga, nie mają aktualnego stopnia Studenta, któremu służą prawa i przywileje niżej w 43 i 44 wymienione.

³ Z. Wójcik, *Ignacy Domeyko. Litwa, Francja, Chile*, Warszawa–Wrocław 1995.

⁴ *Ustawy czyli ogólne postanowienia Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu i Szkół tego Wydziału*, 18 Maia dnia 1803 roku, 1–32. [Ustawa o cenzurze z 9 VII 1804; St. Petersburg], Od Ministra Powszechnego Oświecenia, Dokład; 33–55. [Ustawa o stopniach naukowych z 20 I 1819; St. Petersburg]; *Prawidła o wynoszeniu do stopni uczonych*, 1–10.

⁵ [Ustawa o stopniach naukowych z 20 I 1819; St. Petersburg]; *Prawidła o wynoszeniu do stopni uczonych*, 1–10.

§ 11. Student, który ukończył cały kurs nauk, i na examinie okazał znakomity postęp, a naybardziej szczególną sposobność do iakiegokolwiek przedmiotu i który dla okazania dowodu swoich wiadomości podał napisaną przez siebie rozprawę, otrzymuje stopień Kandydata.

§ 12. Kandydat żądający stopnia Magistra, powinien mieć zupełną znościomość wykładanego mu systematu nauki w całym jego układzie, częściach i ich związku tak, ażeby on był w stanie udzielić w porządku wiadomości swoich drugim, albo zastosować do użycia.

Adam Mickiewicz – student Uniwersytetu Wileńskiego

Adam Mickiewicz został przyjęty na studia na Oddział Nauk Fizycznych i Matematycznych, którego dziekanem był wówczas stryj Adama, ksiądz Józef Mickiewicz (1744–1817). Bieliński⁶ ma wątpliwości co do pokrewieństwa Adama z Józefem:

Podług jednych był stryjem Adama, podług drugich nie był nawet krewnym lecz imieniem tylko; w każdym razie X. dziekan opieką otaczał młodego Mickiewicza i ułatwił mu umieszczenie w seminarium nauczycielskiem. Czytałem gdzieś, że cała opieka nad Adamem ograniczyła się tylko na tem, że go w seminarium umieścił.

Po roku Adam przeszedł na Oddział Literatury i Sztuk Wyzwolonych. Chcąc zostać tzw. *studentem funduszowym*, tzn. takim, który otrzymywał bezpłatną kwaterę i stypendium w wysokości 15 rubli srebrnych, przystąpił do wymaganego egzaminu dla kandydatów do *seminarium nauczycielskiego*, tzn. zadeklarował się jako przyszły nauczyciel. Po zakończonym egzaminie Kazimierz Kontrym (albo: Kontrymas) ogłosił, że miejsce funduszowe otrzymuje p. Adam Mickiewicz, a prefekt *kandydatów do stanu nauczycielskiego* (termin wprowadzony mocą Ustawy Edukacyjnej z 1783 roku) tak relacjonował władzom Uniwersytetu:

Do Rządu Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu.

Niżej podpisany ma honor donieść Rządowi Wil. Uniwersytetu, że komitet do wysłuchania egzaminu ubiegających się o miejsca w seminarium nauczycielskiem, wyznaczony na sesjach swoich, dnia 18-go i 19-go niniejszego miesiąca września godnymi pomieszczenia w rzeczonym seminarium jednomyślnie osądził: 1) Grzegorza Hreczyne; 2) Jana Waszkiewicza; 3) Dominika Szulca; 4) Adama Mickiewicza; 5) Chryzostoma Niemczewskiego; a 6) Jana Anteckiego na fundusz własny. W dowód czego składam autentyczny protokół, przez egzaminujących podpisany. Gdy w liczbie umieścić się mających w seminarium nauczycielskiem, Adam Mickiewicz 16 lat tylko wieku sobie liczy, niżej podpisany powinnością swą być mniema donieść o tem Rządowi Uniwersytetu dla postanowienia, co należy względem legalności mającej się dać submissyi jego.

Wilno, 20. Septem. 1815.

Ks. B. Stanisław Jundziłł, Prefekt kandydatów.

⁶ J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, Kraków 1899–1900, t. II, s. 262.

Adam Mickiewicz rozpoczął studia początkowo w *Oddziale Nauk Fizyczno-Matematycznych*, jak wówczas nazywano Wydział Fizyczno-Matematyczny⁷. Na wydziale tym pozostawał przez semestr. W następnym semestrze studiował już literaturę. Odnotował to prefekt Seminarium Nauczycielskiego, ksiądz Stanisław Bonifacy Jundziłł⁸:

Odebrano 18 Sierpnia 1816 roku.

Do Rządu Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu.

Wedle zalecenia Rządu Imperatorskiego Uniwersytetu pod datą 4. niniejszego Miesiąca Sierpnia, mam honor przesłać wiadomość o Kandydatach stanu nauczycielskiego w następującej Tabelli:

2° <u>Pierwszoletni.</u>	obyczaje	przeznaczony do nauk	postęp w naukach
Adam Mickiewicz	dobrze	Literatura	dobry

W następnym roku prefekt Jundziłł odnotował pod datą 2 VI 1817 trzech studentów *drugoletnich*: Dominika Szulca, Adama Mickiewicza i Jana Waszkiewicza, którzy słuchają: literatury greckiej, łacińskiej, polskiej i historii powszechnej (*loc. cit.*).

Adam Mickiewicz był dobrym studentem. Świadczy o tym dokument, który zachował się w dość nieoczekiwanym miejscu, wśród tekstów matematycznych⁹. Mam podstawy przypuszczać, że nikt dotąd nie wiedział o tym dokumencie. Michał Poliński, do niedawna dziekan Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych, był przewodniczącym Komisji Likwidacyjnej Uniwersytetu Wileńskiego. Dokumenty urzędowe Uniwersytetu wysłano do Petersburga¹⁰. Część z nich została zakupiona jako papier pakunkowy przez wileńskiego kupca. Mickiewicz w roku 1832 był już znaną postacią. Być może dlatego Poliński zachował ten dokument. A może to tylko przypadek. Trudno to dziś jednoznacznie wyjaśnić.

Oto treść tego dokumentu.

P. Adamowi Mickiewiczowi Uczniowi Seminarium Nauczycielskiego Kandydatowi Filozofii.

№ 1719. Imperatorski Uniwersytet Wileński stosownie do opinij Oddziału Literatury i Sztuk Wyzwolonych za szczególniejszą WPana pilność i postępek w Naukach, przyznał accessit¹¹.

Dan w Wilnie dnia 30° Czerwca 1818° Roku.

Szymon Malewski Rektor

[pieczęć Uniwersytetu]

Sekr. Norbert Jurgielewicz

⁷ Niestety, zaginęły spisy studentów tego wydziału (Bibl. Uniw. Wil. F2 KC 406). Natomiast w dokumencie (Wyniki nauczania w Seminarium Nauczycielskim, Bibl. Uniw. Wil. F2 KC 407) wycięto karty 1–15, na których były informacje o Adamie Mickiewiczu.

⁸ BJ, rkps 976/IV.

⁹ Notaty M. Pełki-Polińskiego o profesorach wileńskich i inne notatki, Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego, rkps F2 DC 176a.

¹⁰ Dziennik 1813, 1828, 1831, 1833–1835. Bibl. Uniw. Wileńskiego, rkps F14-12. Pamiętniki 1831–1833, Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie, rkps F9-2045.

¹¹ Tzn. *dopłatę*; tu: *nagrodę*.

Nagroda wynosiła 50 rubli srebrnych, a więc wysokość rocznego stypendium. W Spisie Uczniów Seminarium Nauczycielskiego¹² czytamy:

80. Mickiewicz Adam, Syn Mikołaja, Słachcic, Do S.[eminarium] N.[auczycielskiego] 1815. 1. Pazdziernika, Stop.[ień] Kand.[dydata] Fil.[ozofii] 1816 Czer. 28. 1819. 1. Wrzesnia do S.[zkoły] Kowieńskiej.

Przez Seminarium Nauczycielskie w Wilnie przewinęło się 157 osób w latach 1803–1830. Nie była to zbyt imponująca liczba, jeśli zważyć, że to samo Seminarium Nauczycielskie za czasów Komisji Edukacji Narodowej (od roku 1882 do 1897 roku) dysponowało corocznie osiemdziesięcioma miejscami w Szkole Głównej Wileńskiej. Natomiast w Szkole Głównej Krakowskiej było w każdym roku sto nowych miejsc, począwszy od roku 1780. Ostatni wpis do Seminarium Wileńskiego pochodzi z 1830 roku. Czterech słuchaczy Seminarium relegowano w 1824 roku z przyczyn politycznych, jako wynik narastających represji.

W Spisie¹³ odnotowany jest też Lelewel jako

16. Joachim Lelewel, Słachcic, [uczył się] w Konwikcie Pijarskim w Warszawie, do S. N. 16 Maja 1804. [ukończył] S. N. 4. Lipca 1808.

Praca Mickiewicza w Kownie

Po uzyskaniu stopnia kandydata nauk, Adam Mickiewicz rozpoczął pracę w Kownie jako nauczyciel. Nie starał się o magisterium. Zresztą, w świetle obowiązujących przepisów¹⁴ nie było to od razu możliwe.

Po dwóch latach pracy Mickiewicz poprosił o urlop zdrowotny¹⁵:

№ 3.713 odebrano d. 12 listopada 1821

Wypis z Protokołu Posiedzeń Rządu Uniwersytetu Wileńskiego

Roku tysiąc osiemset dwudziestego pierwszego miesiąca listopada ósmego dnia

Na posiedzeniu Rządu Uniwersytetu d. 8. listopada czytano prośbę Adama Mickiewicza uwolnionego przez Rząd Uniwersytetu na rok ieden od obowiązków nauczycielskich

¹² Spis uczniów Seminarium Nauczycielskiego [w Wilnie] 1803–1830, Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego, rkps F2 KC 401.

¹³ Spis uczniów Seminarium Nauczycielskiego [w Wilnie] 1803–1830, Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego, rkps F2 KC 401.

¹⁴ Co prawda ustawa o stopniach naukowych została opublikowana w roku 1819, ale unormowania w niej zawarte były stosowane już od kilku lat, zob. *Ustawy czyli ogólne postanowienia Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu i Szkół jego Wydziału*, 18 Maia dnia 1803 roku, 1–32. [Ustawa o cenzurze z 9 VII 1804; St. Petersburg], *Od Ministra Powszechnego Oświecenia, Dokład*; 33–55. [Ustawa o stopniach naukowych z 20 I 1819; St. Petersburg]; *Prawidła o wynoszeniu do stopni uczonych*, 1–10.

¹⁵ Bibl. Uniw. Wil. rkps F2 KC 404.

dla poratowania zdrowia pod datą 8. listopada miesiąca terazniejszego w której wyraża że gdy rezolucyi Ministra na przedstawienie Rządu Uniwersytetu dotąd nie otrzymuje, ażeby będąc uwolniony od obowiązków dla słabości zdrowia, mógł przez rok ieden pobierać dwie części pensyi nauczycielskiej, iaką miał w Szkole Kowieńskiej, to iest r.[ubli] s.[rebrnych] 200. i gdy nie ma funduszu do utrzymywania się, a dla zaradzenia codziennym potrzebom życia zmuszony iest oddawać się zatrudnieniom częstokroć powołaniu iego nieodpowiadającym i bardziej ieszcze słabe iego zdrowie nadwerężającym prosi przeto czyby niemógł przynajmniej pobierać pensyi iaka iest przeznaczona miesięcznie dla kandydata do stanu nauczycielskiego, a która później za nadejściem potwierdzenia przez xięcia Ministra pensyi dla niego wyż oznaczoney mogłaby być potrąconą POSTANOWIONO:

Stosownie do niniejszey proźby wydać temczasowie Adamowi Mickiewiczowi pensyą z summy na Semnaryum Nauczycielskie przeznaczoney w ilości, iaka się płaci miesięcznie dla ucznia Seminarium Nauczycielskiego, do zwrotu z pensyi iego r.[ubli] s.[rebrnych] 200. mający byđż przez JX. Ministra na ten rok dla niego potwierdzoney i otém uwiadomić Prefekta Seminarium Nauczycielskiego P. Polińskiego, aby temuż Adamowi Mickiewiczowi opłacił teraz pensyą kandydacką za dwa przeszłe miesiące roku terazniejszego to iest wrzesień i październik i za miesiąc terazniejszy listopad iakoteż, aby nadal do dalszego postanowienia Rządu Uniwersytetu też pensyą mu wydawał.
zgodność Felix Mierzeyewski

Mickiewicz czekał prawie rok na decyzję. W dokumentach Seminarium Nauczycielskiego czytamy¹⁶:

Spis pism przychodzących do Prefekta Seminarium Nauczycielskiego

Poz. 45. 11 września 1822. JP Adam Mickiewicz umieszcza się od 1. Wrzes. na pensyi kandydackiej.

poz. 46. 28 września 1822. Liczby uczniów w Seminarium nie powiększać na ten rok. Pensye opłacać Fonbergowi, Jurewiczowi, Adamowiczowi, Moysztelowi, Mickiewiczowi i Waszkiewiczowi.

Wypis z Protokołu posiedzeń Rządu Wileńskiego Uniwersytetu. Roku 1823 dnia 11^{ego} Września № 4211.

[...] Postanowiono z uwagi na słabe zdrowie Mickiewicza, i na szczupły Fundusz iego, który na poratowanie tegoż zdrowia oszczędzić musi, oraz że ieszcze tenże Pan Mickiewicz nie odsłużył przypisanych lat w stanie Nauczycielskim na edukację iego¹⁷, co iest obowiązanym dopełnić za powrotem do zdrowia, przeto zostawić go tymczasowo na pensyi Kandydackiej, licząc od dnia 1^{ego} Września m:[iesiaca] t:[ego] i o tém Prefekta Seminarium Nauczycielskiego uwiadomić i uwiadamia się. – [...]

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ Zgodnie z ustawą edukacyjną (*Ustawy czyli ogólne postanowienia Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu i Szkół iego Wydziału*, 18 Maia dnia 1803 roku, 1–32), częściowo wzorowaną na Ustawach Komisji Edukacji Narodowej z 1783 roku, absolwent Seminarium Nauczycielskiego, który wcześniej pobierał stypendium (tzn. *student funduszowy*) zobowiązany był do odpracowania co najmniej sześciu lat w szkolnictwie. Nawet, jeżeli nie pracował, pozostawał do dyspozycji Wileńskiego Okręgu Szkolnego, pobierając część pensji (por. poz. 46).

Zachował się dokument z wizytacji szkoły, w której Adam pracował¹⁸. W raporcie wizytatora czytamy:

W jakim miejscu iaka w szczególności znajduje się Szkoła?

Szkoła powiatowa Kowieńska w Guber:[ni] Wilen:[skiej] powiecie Kowień:[skim] w mieście Kownie. Odległa od Wilna na mil 14¹⁹. Od najbliższej Szkoły Kieydańskiej mil 6. Od Rosiańskiej 12. Od Datnowskiej 8.

W którym roku założona?

Najpierw utrzymywana przez XX. Jezuitów, później p. Zgromadzenie Nauczycielów płatne z funduszu Edukacyjnego aż do roku 1797. Oktobra 16. dnia. Od tej daty XX. Franciszkanie utrzymywali aż do r. 1807. Odtąd Zgromadzeniu Nauczycielów Akademickich poruczona została.

Jakie ma dobra nieruchome ta Szkoła? [...]

O wielu Klassach i czego w nich uczą? [...]

Jakie są pomoce do nauk? [...]

Liczba nauczycieli i jacy są aktualnie? [...]

Wśród pięciu nauczycieli wymieniony jest

3. Adam Mickiewicz Szl:[achcic] wieku lat 24. Uczy wymowy, historii i prawa rok. Sam się uczył w Nowogrodku i Wilnie.

Liczba uczących się: 126.

Ilu w ciągu roku 1822 ukończyło nauki? 3.

Informacja z ostatniej rubryki nie napawa optymizmem. Była to jednak sytuacja typowa w tamtych czasach. Jeżeli w klasach początkowych bywało nawet po kilkudziesięciu uczniów, to w ostatnich klasach liczba ich dramatycznie malała, często do kilku. Spośród uczniów ostatniej klasy nigdy nie kończyło jej więcej niż połowa.

Zestanie

Profesor matematyki, Michał Pełka-Poliński prowadził przez wiele lat dziennik, w którym odnotowywał ważniejsze wydarzenia zarówno z własnego życia, jak też z życia Uniwersytetu i kraju²⁰. Zapewne świadomie prowadził notatki na luźnych kartkach. Mimo iż był bardzo staranny, o czym świadczą liczne jego doku-

¹⁸ Wiadomość o Stanie Gimnazjum i Szkół w Gubernii Wileńskiej z Roku 1822⁸⁰, Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego, rkps F2 KC 562.

¹⁹ Mila polska to ok. 8 km.

²⁰ Michał Pełka-Poliński, Dziennik 1802–1813. Bibl. Uniw. Wileńskiego, rkps F14-13. —, Dziennik 1814–1825. Bibl. Uniw. Wileńskiego, rkps F14-14. —, Dziennik 1813, 1828, 1831, 1833–1835. Bibl. Uniw. Wileńskiego, rkps F14-12. —, Pamiętniki 1831–1833, Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie, rkps F9-2045.

menty, które dotrwały do naszych czasów, notatki osobiste sporządzał na nienumerowanych karteczkach, rozproszonych wśród jego rękopisów. Udało mi się jakoś poukładać to, co z nich pozostało. Ważniejsze ich fragmenty można znaleźć w publikacji piszącego te słowa²¹.

Oto co pisze Poliński o pierwszych protestach uczniów wileńskich.

May 1823. [...] 4. W Gimnazyum w kl. V Uczniowie na tablicy napisali Wiwat Konstytucja 3go Maja. O jak słodkie wspomnienie dla nas Polaków, ale nie masz, ktoby się o nią dopominał. Przed godziną osmą zrana, był ten napis w czasie Lekcyi Waszkiewiczza Nau.[czyciela] Hist.[orii] i Prawa. Potem Ostrowski Nau.[czyciel] Ross.[yjskiego] języka postrzegł, groził uczniom iż zato pójść mogą na Syberię i doniósł Prefektowi Żylińskiemu. Ten przyszedłszy do Klasy, kazał zetrzeć i zaczął śledzić. [dalej skreślone: Ludwig uczeń klasy V doniósł o tem napisaniu swemu wuiowi Trefowłowi (?)]. O niej doniósł Wojennemu Gubernatorowi Korsakowowi, który zawołał zaraz Rektora i nakazał śledzić tych którzy pisali. Po wysłedzeniu okazało się iż pisali 1) Michał Plater, [skreślone: Malesiewicz], 2) Kołąkowski, 3) Kościałowski, 4) Czechowicz. Gimnazyum osiadziło ich na dni 10 u Nekkologa czyli na więzienie. 8. Rząd Uniwersytetu złagodził tę karą do 3 dni tylko. Wojenny Gubernator nie zgodził się nato, kazał ich trzymać. Naznaczył nowe śledztwo. Waszkiewiczza, Zylińskiego i Zastępcę Dyrektora Szkół Skoczkowskiego zawiesić od obowiązków. 11. Rząd Uniwersytetu to zalecenie na seesyi wykonał do śledztwa wyznaczył Pelikana, Łoboykę i Daniłowicza. Wojenny [Gubernator] tegoż dnia wyprawił sztafetę do W[ielkie]go Księcia Konstantego do Warszawy z raportem z całej te sprawie, powiadają tylko iż dodał że Rząd Uniw[ersytetu] pokazał powolność dla obwinionych, że znaleziono na murze przy Kościele Dominikańskim napis Niech Żyje Konstytucja, śmierć dispotam. Rektor wyprawił od siebie sztafetę jedną do ministra Oświecenia, drugi, do Kuratora do Puław z całym tem doniesieniem. 17. Z rana o 4 god.[zinie] przyjechał od WX Konstantego Jego Jenerał Adjutant Nesselrode, cały czas zrana chodził po cywilnemu ubrany po mieście uważając co się dzieje czy nie ma jakich napisów, opołudniu poszedł do Wojen. Gubern. zaniósł rozkaz WX Konstantego, aby aresztowano Twardowskiego, Skoczkowskiego, Zylińskiego i Waszkiewiczza. Jakoż o godz. 8 wieczorem osadzono Twardowskiego u S. Kazimiera, na piętrze, Zylińskiego na odwachu nadole, Skoczkowskiego w domie Wojennego Gubern., Waszkiewiczza w Arsenale, uczniów zaś czterech w domie [nieczyt.] u cenzora Maziewicza u S. Rafała. 18. Nesselrode sam o całej sprawie rozpytywał się chodził do Klasy V, gdzie sama akcja stała się razem z Ostrowskim i Nazianowiczem, gdy obejrzał miejsce, rozpytywał się o całej sprawie i dowiedział się że uczniowie zawsze byli spokojni. Scisnąwszy potem wszystkim ramionami powiedział: O mon dieu! 20. W nocy z 19 na 20 wyjechał Nesselrode nawprost do Warszawy. Zabrał z sobą Platera, ucznia Klasy V.

Lipca 5. JP Pelikan otrzymał sztafetę od PN Kuratora z datą d.[nia] 2 Lip.[ca] z Warsz.[wy] z doniesieniem iż PN Senator Nowosilcow wyjedzie z Warsz. d.[nia] 3 i przemocowawszy w Słominie przybędzie do Wilna, radzi pokazać mu Uniwersytet, zasięgnąć zdania o Instytucie Agronomii i Szkole Weterynarii. 7. O godz. 5 przyjechał JW Sen. Nowosilcow i stanął w domie Platerow na ulicy trockiej. Wkrótce powrócił JW. Korsakow Wojen.[ny] Gubernator, jeździł na spotkanie Jego Wysokości Cesarz.[ewicza] X[ięcia] Konstanty-

²¹ W. Więstaw, *Matematyka wileńska za czasów Adama Mickiewicza. Personalia*, „Wiadomości Matematyczne” 39 (2003), 117–149.

na jadącego z Warszawy do Klecka na rewizją. 8. Przeniósł się do domu Gubern.[ianego] Cywilnego. 11. Uwiadomił mnie JP Pelikan iż jestem przeznaczony do śledztwa. 12. Rektor jako Prezydent, Pieta Alexie.[iewicz] Suykof, Rad.[ca] St.[arszy] Policmajster Wacław Pelikan, ja Michał Poliński, Ignacy Daniłowicz, Jerolim Osipowicz, Botwinski Nadzw.[yczayny] Rad.[ca] [...] rozpoczęliśmy śledztwo i codzień odbywaliśmy zrana od godz. 9 lub 10 do 2 lub 3, po południu od godz. 5 lub 6 do 10. 25. Uwolniony JP. Skoczkowski i Żyliński. 26. Uwolniony JP. Waszkiewicz. 27. Przyjechał JP Chodźko z JP Zanem Tomaszem, obu przytrzymano na Rogatkach, przybył zaraz de Sertes, opieczętował ich papiery i zabrał, a w tymże czasie JP. Szłykow opieczętował papiery JP Chodźki w jego mieszkaniu. 29. Do przejrzenia papierów Chodźki zostali wyznaczeni Szlykow, Potiomko i Pelikan. [b.d.] JP Krassowski Zast.[ępa] Dyrekt.[ora] wyjechał z zaleceniem Rektora do Kieydan. Przyjechali do Kieydan Senator Nowosilcow i Rektor Twardowski. Zamknięto Szkołę Kieydańską, a uczniów wszystkich rozesłano do Rodziców z warunkiem, iż nigdzie do szkół oddawać nie będą. Przy zamknięciu Rektor miał do Uczniow przemowę. Przywieziono z Kieydan Dozorcę JP Wislewicza (?) i Nauczycieli: Kujawski, Raczynski i Mowczanowicz, za to że w przysłanym jednym paszkwiliu wykasowali dwa wiersze i o tem niedonieśli. [...]

Poniżej cytuję fragment *Pamiętników* Polińskiego, w którym odnotowuje zesłanie Mickiewicza.

May [1824] 19. Odbyliśmy o godz. 12 w sali obrad przysięgę na wierność monarsze wszyscy dający lekcje i officjaliści Uniwersytetu, prócz tych którzy już zjakiegokolwiek powodu przysięgali. Odwiozłem chorego P. Reszkę.

Pazdziernik. d. 16. zrana przybył do Wilna JW Senator Nowosilcow i zajechał prosto do JO Księżnej Zubowowej, skąd po kilku godzinach przybył do mieszkania dla siebie przeznaczonego w domie Uniwers.[yteckim] poprosoroskim. 17. Byli prezentowani JW Senatorowi Nowosilcowi Professorowie Uniwersytetu o godz. 10 zrana o godz. 4 zpołudnia wyjechał do Żyrowic J[aśnie] X[iądz] Bobrowski. 18. Byli prezentowani adjunkci i dający Lekcy w Uniw.[ersytecie] o godz. 10 zrana. O godz. 4 zrana wyjechał P. Joachim Lelewel do Warszawy. 19. JP Twardowski otrzymał polecenie na wyjazd na d.[zień] 29 na wieś od JW Kuratora Nowosilcowa. O godz. 4 zpołudnia wyjechał P. Gołuchowski do W-wy. 20. Było posiedzenie Rady na której JW. Twardowski [Rektor] zdał obowiązek JP Pelikanowi, i pożegnał Uniwersytet oświadczając, że otrzyma zupełną dimissyą. 22. Uczniowie mający być wysłani otrzymali wieczorem rozkaz aby jutro byli gotowi do wyjazdu. 23. Wyjazd uczniów odłożono do jutra. 24. O godz. 1 zpołud. wyjechali do Kazania Kołakowski Felix z Wiernikowskim Janem i Józef Kowalewski osobno. Do Petersburga Jan Woynicki z Cypryanem Daszkiewiczem. Jan Heydatel z Wincentym Budrewiczem, Jan Michalewicz z Hilarym Łukaszewskim, **Jan Sobolewski z Adamem Mickiewiczem**²². 25. Zrana o godz. 10 Franciszek Malewski z Onufrym Pietraszkiewiczem. JP Ignacy Daniłowicz wyjechał do Petersburga. [...]

Zaginęły też dokumenty z procesu Filomatów i Filaretów, które znajdowały się w Archiwum Historycznym Wilna. W roku 2003 poinformowano mnie, że nie wiadomo, co się z nimi stało.

²² Wyróżnienie moje [W.W.].

Vilnius archival materials concerning Adam Mickiewicz

Abstract

This article presents the archival materials concerning Adam Mickiewicz that have been stored until today in libraries and archives of Vilnius. They relate to the period of Mickiewicz's studies in Seminarium dla Kandydatów do Stanu Nauczycielskiego (Teacher Trainees Seminar), at first in the Department of Sciences, and from the second year of studies in the Department of Literature and Liberal Arts of the Imperial University of Vilnius. Some of these documents were found in the legacy of Michał Pełka-Poliński, a professor of mathematics and a loyal imperial civil servant, who was the liquidator of the University in 1832. Pełka-Poliński's legacy was described by Wiesław Mincer in 1960s. His postulate was to work on Poliński's memoirs in the first place (cf. *Spuścizna rękopiśmiennicza Michała Pelki-Polińskiego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Nauki Humanistyczno-Społeczne, vol. 13 (1965), pp. 43–52). His suggestion was eventually realized in a work by the author of this paper, *Matematyka wileńska za czasów Adama Mickiewicza*. (*Mathematics in Vilnius in the times of Adam Mickiewicz*) *Personalia*, "Wiadomości Matematyczne" vol. 39 (2003). In Poliński's files the author encountered a previously unknown document concerning Adam Mickiewicz (a certificate of being awarded by the rector, Szymon Malewski), as well as other unknown documents concerning Jędrzej Śniadecki. In another collection of archival materials, certain documents were discovered that are related to Mickiewicz's work at school in Kaunas and to his health leave.